

BRUT T

BXL

4 locaties
8 expo's

collection
Bruno
Decharme

P H O T O

Zich verliezen in het labirint van de blik

PHOTO | BRUT #1
*collection Bruno Decharme
& installation vidéo Angel Vergara*

Sinds *Mindscapes* (2012) zijn tentoonstellingen die een dialoog op gang brengen tussen in- en outsider art sterk toegenomen in de CENTRALE (*Distant Proximity, Connected, Bxl Universel I, Roger Ballen et Ronny Delrue, Traces de l'invisible*). Daarom was de medewerking aan het project PHOTO | BRUT BXL vanzelfsprekend. Bovendien sluit dit project aan bij twee andere kenmerken van de programmatie: samenwerken met verschillende Brusselse partnerinstellingen en een Brusselse kunstenaar uitnodigen, in dit geval Angel Vergara. De tentoonstelling bestaat uit twee delen: de video-installatie van Angel Vergara en een selectie werken uit de rijke collectie van Bruno Decharme. Ze ontvouwt zich in een labirintische scenografie, die symbool staat voor de steeds veranderende gedachte en blik.

Filmmaker en producer Bruno Decharme is al tientallen jaren een van de grootste verzamelaars van art brut in Europa en wereldwijd. De recente schenking van 1000 werken aan Centre Georges Pompidou versterkt alleen maar zijn rol van ontdekker en verspreider. Sinds de oprichting van de vereniging abcd-art brut hebben Bruno Decharme en Barbara Safarova niet alleen een indrukwekkend corpus werken verzameld, tentoonstellingen georganiseerd en boeken uitgegeven. Ze zijn er tevens in geslaagd onderzoek(st)ers, curators en artiesten bijeen te brengen om het debat en de reflectie over art brut te voeren. De actie van abcd sluit aan op de huidige trend om de art brut open te breken. En dat bijna een eeuw na Jean Dubuffet, die de bedenker is van het concept van art brut en wiens rijke

collectie sinds 1976 in Lausanne te bezichtigen is. Door de fotografie centraal te stellen breidt de vereniging het terrein alleen maar uit met ontdekkingen van vernieuwende praktijken.

Om de impact van deze evolutie te begrijpen is het nuttig het ontstaan van art brut beknopt te schetsen. Kort na de tweede wereldoorlog bracht de Franse kunstenaar Jean Dubuffet een onomkeerbare verandering teweeg door het concept van art brut te bedenken en een gelijknamige verzameling aan te leggen. Dubuffet was, net als de expressionisten en de surrealisten voor hem, gefascineerd door werken die hij bestempelde als “een heel intuïtieve en directe projectie van wat zich in de diepten van ons zijn afspeelt.” De art brut, die we moeten onderscheiden van de psychopathologische kunst, groepeert heel diverse creaties: werken die afkomstig zijn uit het milieu van psychiatrische instellingen en detentiecentra, werken gemaakt door spiritistische mediums of door autodidacten die niet tot het officiële kunstcircuit behoren en vaak wereldvreemd zijn. “De uitvinding” van Jean Dubuffet destigmatiseert de link tussen kunst en waanzin, ze ligt vooral in de lijn van zijn scherpe uitvallen naar het culturele establishment. Zijn symbolische en subjectieve visie vloeit voort uit de dialectiek van de tegenstelling. Dubuffet is uitgegroeid tot de verdediger van een groep ma(a)k(st)ers die hij authentieker vond dan zijn collega’s. Zijn houding, die onmiskenbaar een echte en welgemeende fascinatie voor de creaties van “l’homme du commun” weerspiegelt, onderstreept ook de invloed van de beslissingsbevoegde persoon. Alleen Dubuffet en de weinige mensen die hem omringden in *Compagnie de l’Art Brut* bepaalden de oriëntering en kozen de uitverkorenen. Zijn aanpak gaf een podium aan deze “auteurs” (hij noemde hen geen kunstenaars), die vaak tegen wil en dank uit hun anonimiteit, in een anticultureel getto, werden gehaald. Vanuit een aversie tegen het invloedrijke cultuursysteem en in naam van de authenticiteit en de expressieve kracht heeft Dubuffet ontegenzeggelijk een van de grootste omwentelingen in de 20e-eeuwse kunst teweeggebracht door werken bijeen te brengen die rationeel niets met elkaar gemeen hadden. Zoals de readymade van Marcel Duchamp verlegt de art brut van Dubuffet de grenzen van het kunstwerk en van het statuut van de artiest. Hij probeerde “le vrai art” te vinden waar niemand het verwachtte. Maar, hoewel hij ervan overtuigd was dat de ontdekking van art brut de cultuurwereld zou ondersteboven halen, gebeurde het tegenovergestelde: de grenzen tussen in- en outsider art (de vandaag veelgebruikte term) vervagen meer en meer. Werken die bekendstaan als outsider art worden steeds meer opgenomen in het officiële kunstcircuit. Toch moeten we vaststellen dat de aandacht voor outsider art zich nog vaak toespitst op de existentiële elementen en het levensparcours van de ma(a)k(st)ers. Dat beperkt de analyse tot het subject en lokt maatschappelijke of psychologische vragen uit, die trouwens evengoed van toepassing zijn op professionele artiesten.

Hoewel de laatste jaren een einde lijkt te komen aan de dichotome lezing, en het getto van de ma(a)k(st)ers opengebroken wordt, blijft de rol en invloed van de beslissingsbevoegde personen (museumdirectie, verzamelaar, tentoonstellingscommissaris, galeriehouder) onnipotent. Het zijn immers niet de ma(a)k(st)ers die zich het statuut van marginale artiest aanmeten. Doordat deze categorie een struikelblok vormt, wordt het discours over het werk continu heen en weer geslingerd tussen de kunst van het subject (de ma(a)k(st)er) en de kunst van het object (het werk). Want, in tegenstelling tot de beroepsartiesten die een werk maken met het oog op een mogelijke en noodzakelijke relatie met het publiek, zoeken de ma(a)k(st)ers van art brut niet altijd deze band. Het bewijs daarvan is dat een groot aantal onder hen anoniem blijft. Door dit specifieke kenmerk krijgt de verzamelaar een belangrijke, doorslaggevende rol. En het is deze persoon die we centraal wilden stellen in het project PHOTO | BRUT in de CENTRALE.

Na de tentoonstelling *Private Choices* (2017), die een selectie werken van 11 Brusselse verzamelaars en verzamelaarsters toonde, wordt nu de schijnwerper gericht op een gepassioneerde liefhebber die zich, naar hij zelf toegeeft, ook als een onderzoeker ziet. En via hem wordt de invloed van de beslissingsbevoegde persoon en de grenzen van art brut

aan de orde gesteld. Tot onze grote vreugde is Bruno Decharme een verzamelaar die zijn passie voor art brut deelt. Hij is er immers van overtuigd dat de werken uit zijn collectie, die trouwens niet altijd gemaakt werden om ze tentoon te stellen, betekenis krijgen via de blik van het publiek.

Maar laten we terugkeren naar het parcours van de tentoonstelling, dat eerst het werk van de Brusselse multidisciplinaire artiest Angel Vergara toont. Toen we hem uitnodigden, wilde hij van in het begin al in dialoog gaan met Bruno Decharme, cineast, producer en verzamelaar van art brut, door een geschilderde film te maken. Het werk neemt de vorm aan van een diptiek. Het is gebaseerd op filmfragmenten over kunstenaars uit Decharmes collectie en een gefilmd interview van de verzamelaar, omringd door zijn werken. Vergara gebruikt een procedé dat hij jaren geleden ontwikkelde, namelijk schilderen op een transparante drager (glas, plexiglas, scherm). Aan de hand daarvan onderzoekt hij de relatie tussen het gefilmde en geschilderde beeld, tussen het beeld gemaakt door de cameraleens en dat gemaakt door de penseelstreken. De symbiose tussen filmbeelden en bewegende picturale toetsen belichaamt de complexiteit van het rizomatisch denken van de verzamelaar/onderzoeker/filmmaker. De wisselwerking tussen drager en materie, die nieuwe kritische vormen van betekenisgeving biedt, is typisch voor het oeuvre van Vergara, dat gericht is op talloze fysieke én visuele dialoogvormen. Sinds eind jaren 1980 onderzoekt hij de dominante concepten en ideeën van de hedendaagse kunst door ze te exporteren naar het domein van het maatschappelijke en collectieve leven. Hij bedacht de figuur van *Straatman*, die hij ook belichaamt door zich in een witte doek te hullen. Deze figuur spookt rond op openbare plaatsen of installaties, in de vorm van cafés of fictieve tentoonstellingsruimten, waar hij zijn performances uitvoert. Onder de doek registreert en tekent Vergara de mentale projectie van een moment en maakt hij een grafische compositie die de context van *Straatman* onthult. *Straatman* is een levende vorm die onderzoekt, luistert, aanvoelt en zoals een seismograaf weergeeft wat hij opvangt. Hij experimenteert met visuele en auditieve interacties in bijzondere, emblematische contexten van de samenleving (op straat) en in de kunstwereld. Zijn aan-/afwezigheid laat hem toe een speciale dialoog aan te gaan, zonder daarom een autoriteitspositie aan te nemen. Hij plaatst zich op het niveau van zijn gesprekspartners, met wie hij een perfecte verbinding maakt. Via deze performances verkent hij zowel de rol van de artiest als de impact van de psychozintuiglijke ervaring van de kunst. Zijn exploratie van de minder elitaire domeinen in de samenleving en de cultuur, en van de samenhang tussen kunst en het leven sluit aan bij de fundamentele regels van art brut.

In het tweede deel van het parcours wordt het publiek uitgenodigd om rond te wandelen in een labyrintische scenografie, gemaakt van steigeronderdelen. Deze ruimte is tegelijkertijd open en gesloten en kan tot in het oneindige aangepast worden. Ze is een metafoor voor het intuïtieve en cognitieve denken dat onafgebroken verandert en dat de blik van de verzamelaar, kunstenaar en van het publiek richt. Ze symboliseert een denken op basis van gissingen, pogingen en geherformuleerde hypothesen, dat onophoudelijk beproefd wordt, zoals het discours over art brut.

In het midden van het labyrint zijn een selectie filmopnames, afdrukken, polaroids en fotomontages verzameld, terwijl in de ruimten errond werken hangen die gemaakt zijn op basis van fotografische bronnen.

Door al deze creaties uit zijn collectie bijeen te brengen onder de naam PHOTO | BRUT laat Bruno Decharme het publiek kennismaken met unieke autodidactische praktijken. Al in 2005 inventariseerde Roger Cardinal een reeks autodidactische fotografen die "een authentieke, ongecompliceerde visie op hun omgeving en hun leefwereld boden". Deze foto's, "genomen uit noodzaak, zonder zich al te zeer te bekommeren om de technische aspecten, in een soms dwangmatige opeenstapeling, staan ver af van het sjabloon, de redundante herhaling en het cliché." Het is een manier om ze te onderscheiden van de amateurfoto's, die soms diezelfde opeenstapeling hebben wanneer het gaat over familiefoto's, vakantiekiekjes of zonsongangen.

Zoals de tentoonstelling *Mindscales* (2012) biedt PHOTO | BRUT #1 een subjectieve en intuïtieve verkenning van de psyche, de gedachte, het zelfverlies, de relatie tussen de mens en zijn omgeving aan de hand van foto's. Het fotografische beeld wordt opgevat als een zeer persoonlijke interface tussen de werkelijkheid en de verbeelding, het zichtbare en het onzichtbare.

In dat opzicht laat PHOTO | BRUT toe de bijzondere band tussen de fotografie en de noties van werkelijkheid en waarheid te onderzoeken. Want, hoewel foto's vooral beschouwd worden als een instantweergave van de werkelijkheid, vormen ze ook een bevoorrecht medium om alles wat aan de blik en de ratio ontsnapt weer te geven. Dat is het geval wanneer ze gebruikt worden voor spiritistische praktijken, waar ze het fluïdum van de levende lichamen en zelfs van de gedachte vastleggen. Fotografie lijkt dus geschikt te zijn om "metarealistische" fenomenen te vatten. PHOTO | BRUT belichaamt deze "metarealiteit", want al deze foto's en composities op basis van fotografische documenten zijn stuk voor stuk mentale beelden die de beelden op het netvlies overtreffen.

Al deze anonieme of aangenomen artiesten houden zich de ene keer wel, de ander keer niet aan de veronderstelde objectiviteit. Ze registreren hun droombeelden, manieën, angsten, idiosyncratische wereld, sublimeren een profaan onderwerp en visualiseren een vorm van denkbeeldige transfiguratie van de werkelijkheid.

Via zelfportretten, erotische foto's, mediamieke foto's, archiefphoto's, enz. komen aangrijpende verhalen aan het licht, die de dictaten van de censuur en van de stijlen tarten. De gefotografeerde lichamen openbaren zich in, soms obscene, beelden die nu eens stuntelig, dan weer zorgvuldig, maar altijd heel intimistisch zijn. Het fotografische beeld wordt het verlengstuk van het oog, het geweten en/of het onbewuste. Het is een middel om dingen te zeggen, bij zichzelf te zeggen, zich vast te klampen of zaken te verwerpen, te interpellieren of te ontsnappen, maar het is vooral, letterlijk of symbolisch, het zelfportret van de fotograaf.

Sommigen jagen een obsessieve droom na, anderen proberen de werkelijkheid in te sluiten of de ons omringende wereld te verwerpen, nog weer anderen archiveren de tijd en tonen wat ze willen zijn. Maar ze vertellen allemaal over een min of meer idiosyncratisch onderzoek naar de waarheid of naar de openbaring ervan in een persoonlijke mythologie.

Bij een afbeelding is niet het zichtbare cruciaal, maar veeleer de verbanden die de toeschouwer legt. En dat wil deze tentoonstelling PHOTO | BRUT #1 bereiken via een selectie foto's uit de collectie van Bruno Decharme en de geschilderde films van Angel Vergara.

We nodigen u uit om een intense ervaring te beleven, die bovendien de ambiguïteit van de "marginale" oorsprong van deze creaties en de categorisering van hun ma(a)k(st)lers aan de orde stelt. We nodigen u uit om u te verliezen in het labyrint van al deze blikken.

Carine Fol

September 2022

Bibliografische bronnen

Roger Cardinal, *Outsider photography in Create and be recognised*, Photography on the edge, 2005.
Jean Dubuffet, *Prospectus et tous écrits suivants*, ES
ABCD

Carine Fol, *Clichés*, bulletin n°82, uitgegeven naar aanleiding van de foto- en videotentoonstelling, 17/03-06/05/2006, Art en Marge, Brussel

Carine Fol dir., *Mindscales*, catalogus van de tentoonstelling, CENTRALE for contemporary art, 2012